BIBLIOTECA „ASTRA"

Nr. 7.

JERTFELE ROMÂNILOR

DIN ARDEAL, BĂNAT, CRIȘANA, SĂTMAR ȘI MARAMUREȘ, ADUSE ÎN RĂSBOIUL MONDIAL

DIN ANII 1914—1918

DE

TEODOR V. PĂCĂȚIAN.

SIBIIU — 1923.
EDITURA „ASOCIAȚIUNII"

www.digibuc.ro

Asociaţiunea pentru literatura română şi cultura poporului român

Intemeiată la 1861.

Preşedinte de onoare: M. SA REGELE FERDINAND.

Vice-preşedinte: Dr. OCTAVIAN RUSSU, adv., Sibiiu.

Membrii comitetului central:

Ioan Agârbiceanu, publicist, membru coresp. al «Acad. Române».
Dr. Nicolae Bălan, mitropolitul Rom. ort. din Transilvania.
Dr. Victor Bârlea, director de liceu.
Dr. Ilie Beu, medic.
Dr. Iosif Blaga, dir. de liceu.
Ioan baron Boeriu, general în pens.
Dr. Vasile Bologa, dir. de liceu.
Dr. Lucian Borcia, advocat.
Dr. Ioan Bunea, dir. de liceu.
Partenie Cosma, dir. de bancă.
Dr. Elie Dăianu, protopop.
Dr. Nic. Drăgan, prof. univers.
Octav. Goga, membru al «Acad. Române».
Dr. Ioan Lupaş, prof. univ., membru al «Acad. Rom».
Iuliu Marţian, dir. de bancă.
Dr. George Moga, gen.-medic.
Ioan Moţa, publicist.
Ioan F. Negruţiu, dir. şc. norm.
Dr. Zenovie Pâclişanu, inspector general, membru coresp. al «Acad. Române».
Aurel Popescu, comerciant.
G. Poponea, cond. tip. arhid., preşedintele meseriaşilor români din Sibiiu.
Dr. George Preda, medic.
Dr. Alex. Rusu, profesor.
Trandafir Scorobeţiu, prof.
Dr. V. Stan, dir. de şc. norm.
Dr. Vasile Suciu, mitropolit de Alba-Iulia şi Făgăraş.
Gavril Todica, contabil.
Nicolae Togan, protopop.
Ioan Vătăşan, dir., «Albina».

Fondată la 1868. **„Revista Transilvania“** Fondată la 1868.

Redactor-şef: IOAN GEORGESCU.

Colaboratori:

I. Agârbiceanu, A. P. Arbore, M. Baiulescu, A. Banciu, N. Bănescu, I. A. Bassarabescu, I. Bianu, L. Blaga, G. B. Duică, V. Bogrea, Dr. L. Borcia, Dr. Al. Borza, Al. Busuioceanu, Al. Ciura, A. Cotruş, Dr. E. Dăianu, Dr. N. Drăgan, R. Dragnea, V. Eftimiu, V. Ghidionescu, O. Goga, I. Gorun, P. Grimm, C. Hodoş, E. P. H. Longin, N. Iorga, Al. şi I. I. Lăpedatu, V. Lazar, Dr. I. Lupaş, A. Lupeanu-Melin, I. Maniu, Colonel I. Manolescu, S. Dr. Mateiu, S. Mehedinţi, Dr. V. Meruţiu, C. Moisil, Tr. Moşoiu, D. Nanu, Dr. D. Negru, V. Păcală, T. V. Păcăţianu, Dr. Z. Pâclişanu, V. Pârvanu, D. O. Patraşcanu, Dr. I. Paul, C. Pavelescu, H. şi N. P. Petrescu, E. Pitiş, A. Pop, Dr. I. P.-Voiteşti, Dr. P. Poruţiu, Dr. G. Preda, Dr. O. Prie, Dr. S. Puşcariu, Dr. P. Roşca, St. Roşianu, I. U. Soricu, V. Stanciu, M. Ştefănescu, V. Stroiescu, G. Todica, N. Togan, D. Tomescu, G. Vâlsan.

www.digibuc.ro

BIBLIOTECA ASTRA. Nr. 7.

JERTFELE ROMÂNILOR

DIN ARDEAL, BĂNAT, CRIŞANA, SĂTMAR ŞI MARAMUREŞ, ADUSE ÎN RĂSBOIUL MONDIAL

DIN ANII 1914—1918

DE

TEODOR V. PĂCĂŢIAN.

SIBIIU, — 1923.
EDITURA „ASOCIAŢIUNII".
TIPARUL TIPOGRAFIEI ARHIDIECEZANE.

www.digibuc.ro

Jertfele Românilor

din Ardeal, Bănat, Crişana, Sătmar şi Maramureş, aduse în războiul mondial din anii 1914—1918.

Încă în primăvara anului 1915, când ne aflam abiă pe la începutul marelui şi groaznicului războiu mondial, s'a lansat în presa română din Ardeal ideea, că ar fi bine să fie adunate la timp şi cu exactitate toate datele statistice, referitoare la jertfele aduse în acest războiu mare, în *sânge* şi *avere*, de poporul român din ţinuturile atunci aparţinătoare coroanei ungare, pentruca să nu păţim ca cu datele jertfelor aduse în anii 1848—49 pentru tronul împărătesc dela Viena, cari au trebuit să fie adunate pe dibuite, fără temeiu de exactitate de fericitul G. Bariţiu.

Scopul care s'a avut în vedere la lansarea acestei idei, este de căutat în împrejurarea, că aşà cum se începuse şi cum erà purtat la început războiul, temerea erà mare, că rezultatul său final va fi cel nedorit de noi, învingerea puterilor centrale şi rămânerea noastră, a Românilor din statul ungar, şi pe mai departe în legăturile avute cu Maghiarii, asupritorii noştri milenari. Doream toţi binele, dar ne temeam de rău!

Pentru aceasta eventualitate se doreà deci, să ne înarmăm din bună vreme, adunându-ne toate argumentele, toate dovezile, cu cari să arătăm contrarilor politici în luptele pe cari le vom mai aveà de purtat cu ei, că dupăce noi ne-am făcut şi de astădată, ca totdeauna în trecut, datorinţa faţă de patrie, aducând jertfe însemnate pentru ea, cuvine-se, ca patria, care până acì nu erà şi a noastră, să nu mai fie sgârcită faţă de noi, ci să ne dee drepturile politice-naţionale cari ne compet, ca unui popor de peste trei milioane de suflete, alcătuitor şi el de stat, întocmai ca şi Maghiarii.

Deodată cu lansarea ideei despre culegerea acestor date statistice, s'a spus şi aceà, că cea mai indicată, ba anume chemată a le adunà, ar fi «Asociaţiunea» din Sibiiu, cu autoritatea ei, cu organizaţiile ei, cu despărţămintele ei. Urmarea a fost, că comitetul central al «Asociaţiunii» s'a ocupat de fapt cu chèstia aceasta, în şedinţa din 10 Iulie 1915, şi a aflat şi el de necesară compunerea unei statistice despre jertfele de *sânge* şi

www.digibuc.ro

avere aduse de poporul nostru în marele războiu, şi anume, cu ajutorul ambelor biserici române dela noi, ortodoxă şi unită, astfel, că un anumit chesţionar va fi distribuit, prin Consistoare, preoţilor români de ambele confesiuni, cu îndrumarea primită dela autoritatea lor bisericească, ca la fiecare întrebare să dee cu exactitate răspunsurile cerute. Cu compunerea chesţionarului, comitetul central a încredintat, cu adresa de sub Nr. 610/1915, secţiunea istorică a «Asociaţiunii».

Secţiunea istorică a satisfăcut acestei însărcinări. A compus un chesţionar cu peste 50 de întrebări bine precizate, la cari aveau să fie date răspunsurile dorite, şi l-a prezentat comitetului central al «Asociaţiunii», în Noemvrie 1915, împreună cu opinia separată a membrului Nicolae Togan, care spuneà, că pe calea chesţionarului nu se poate ajunge la nici un succes, fiindcă răspunsurile vor fi date, cele mai multe, cu superficialitate şi datele primite nu vor fi autentice, ci fictive. Scopul avut în vedere se ajunge mai curând prin câte o *conscripţie nominală*, pe care ar aveà să o compună fiecare preot despre credincioşii săi plecaţi din sat la războiu, umplând cu conştienţiozitate toate rubricile acestei conscripţii, pentru a se şti exact, ce s'a întâmplat cu fiecare din cei plecaţi la războiu.

Comitetul central al «Asociaţiunii» a aflat, că întru adevăr conscripţia nominală e mai uşor ducătoare la scop decât chesţionarul, şi a decretat, ca datele statistice să fie culese pe această bază, cu conscripţie nominală, cerută prin Consistoare dela fiecare preot român. Totodată a hotărât comitetul central, ca datele referitoare la jertfele aduse *în avere* de poporul nostru în marele războiu, să fie eliminate cu totul din preocupările şi combinaţiunile secţiei istorice, pentru a nu se îngreună prea tare colecţionarea datelor dorite. A rămas deci să fie culese numai datele despre jertfele pe cari le-a adus *în sânge* poporul nostru, pentru tronul care nu ne-a voit niciodată binele, şi pentru patria, care nu ne-a recunoscut de fii ai ei.

Mai aveau acum să-şi spună cuvântul final în chestia aceasta secţiunile ştiinţifice-literare ale «Asociaţiunii», în şedinţă plenară, cari apoi, — dupăce în cursul războiului n'au putut să fie convocate, din cauză, că cei mai mulţi membri erau mobilizaţii refugiaţi, internaţi, sau arestaţi, — întrunindu-se în 2 August 1920, întâiadată după războiu, au luat în desbatere serioasă

www.digibuc.ro

problema care ne preocupă, şi sub punctul 23 al procesului verbal, luat despre şedinţa lor plenară, au adus cu unanimitate următoarea decisiune principiară:

«In legătură cu conscripţia, cu privire la adunarea datelor statistice despre jertfele de sânge şi avere, aduse de poporul nostru în războiul mondial, se exprimă dorinţa, ca secţia istorică să încredinţeze anume pe un membru al său cu colecţionarea acestor date de mare interes pentru istoria contemporană. Acest membru să aibă posibilitatea de a-şi alcătui un comitet, din militari şi civili, pentru a nu se trece nimic cu vederea. Se mai exprimă dorinţa, să se adune toate datele despre persecuţiunile la cari au fost expuşi Românii în timpul războiului, mai ales în anii 1916 şi 1917. Deosebit de însemnate sunt sub acest raport arhivele tribunalului honvezesc din Cluj».

Pentru punerea în executare a acestei hotărâri, — conform invitării primite dela centru, — datorinţa secţiunii istorice a «Asociaţiunii» eră acum, să compună un plan de muncă, să afle o modalitate, simplă, uşoară şi sigură, pentru a se ajunge cât mai curând în posesiunea datelor de cari eră trebuinţă, dând astfel rezolvare cât mai grabnică problemei grele, trecută în sarcina acestei secţiuni.

Situaţia acum nu mai eră cea dela anul 1915. Scopul pe care l-a avut «Asociaţiunea» atunci în vedere, acum din fericire nu mai aveà să fie urmărit. Datele statistice din întrebare însă trebuiau să fie totuş adunate, acum din alte motive şi interese, mai înalte, patriotice şi naţionale: trebuiau să fie culese *pentru istorie.* Nici conscripţia nominală dela 1915 nu mai corespundeà zilelor în care ne aflam, pentrucă noi am mai avut în anii 1916 şi 1917 şi alte soiuri de jertfe, cari încă trebuiau să fie ţinute în vedere: am avut *refugiaţi, internaţi* şi *arestaţi.*

Am compus deci, ca preşedinte al secţiei istorice, un nou proiect de «*Tablou nominal*» despre Românii cari au luat parte la războiul mondial din anii 1914—1918, cu ţinerea în vedere a acestor împrejurări, şi am compus planul întreg de lucrare, supunându-le toate aprobării secţiunii istorice, care în 18 Iunie 1921 s'a întrunit la şedinţă în Cluj.

Situaţia nu mai eră cea dela anul 1915 nici din alt punct de vedere. Atunci nu puteam să ne adresăm, decât numai Con-

www.digibuc.ro

sistoarelor şi preoţimei române de ambele confesiuni, pentru adunarea datelor statistice, pe cari doream să le avem, pentrucă numai dela aceste organe naţionale ale noastre le puteam primî. Acum însă ni le puteam procurà, cu mult mai sigur şi mai cu înlesnire, dela organele administrative, cari deveniseră asemenea ale noastre. Ne aveam în oraşe primarii noştri, în judeţe prefecţii şi subprefecţii noştri, iar aceştia îşi aveau marele lor aparat administrativ.

Am compus deci planul de lucrare astfel, că prin directoratul general de interne din Cluj ne vom adresà prefecţilor sau subprefecţilor judeţeni, cu rugarea, ca împrimatele şi instrucţiunile pe cari le vor primî dela noi, să le împartă fără zăbavă secretarilor dela sate şi primarilor orăşeneşti, cu stricta îndrumare, ca să se conformeze toţi întru toate instrucţiunilor noastre şi să compună «Tabloul nominal» cu cea mai mare exactitate. Când va fi gata tabloul, să fie invitaţi apoi preoţii şi învăţătorii români din sat, precum şi un plugar mai de frunte, ca aceştia să facă revizuirea şi eventual întregirea tabloului, apoi să-l subscrie toţi, cu notarul şi primarul împreună, dându-se astfel autenticitatea cuvenită datelor cuprinse în tablou. Secretarii dela sate şi primarii oraşelor vor trimite apoi tablourile nominale subprefectului, care adunându-le pe toate din judeţul său, le va înaintà directoratului general de interne din Cluj, de unde le va luà în primire delegatul secţiei istorice a «Asociaţiunii», spre prelucrare şi totalizare de date.

Lucrarea care ni se cereà nu erà grea, dar foarte migăloasă. Reclamà multă răbdare şi mare scrupulositate. In mod superficial nu se puteà face. De aceia am propus secţiunii istorice, să încredinţeze pe un membru al ei cu executarea lucrării, pentrucă numai unul singur poate să o facă. Acest delegat al secţiei istorice va aveà să stee poate în neîntreruptă corespondenţă cu subprefecţii şi cu secretarii dela sate, cari îi vor cere lămuriri şi îndrumări, în o privinţă sau alta. La tot cazul însă va trebuì să stee în legături strânse cu directorul general de interne din Cluj. Tablourile nominale, primite din oraşe şi dela sate, delegatul nostru le va censurà, datele din ele le va stabilì în mod definitiv şi va face totalizarea lor, *după judeţe.*

Vor fi înşirate adecă una după alta, în ordine alfabetică, comunele din judeţ, într'un *tablou sumar,* şi la fiecare comună

www.digibuc.ro

va fi trecut rezultatul final al datelor din tabloul ei nominal. La urmă se va face totalizarea datelor din județul întreg, și apoi într'o *recapitulație generală* se vor totaliză datele din toate județele, astfel, că la terminarea lucării să se poată constată, ce jertfe a adus fiecare comună în răsboiu, ce jertfe a adus fiecare județ și ce jertfe au adus toate județele la olaltă, adecă întreg poporul român de dincoace de Carpați.

Am mai propus secțiunii istorice, ca deodată cu tabloul nominal, să mai cerem dela fiecare primărie comunală și un raport scurt dar exact despre felul cum a decurs revoluția din toamna anului 1918 (cum, prin cine s'a urzit, cum s'a desvoltat, ce devastări, și ce stricăciuni s'au făcut, fost-au vărsări de sânge și cum a fost în fine sufocată revoluția) pentru a aveà adunate datele și cu privire la acest episod din vieața noastră publică, ivit la încheierea răsboiului.

Planul de lucrare, compus de mine, a fost aflat de bun din partea secțiunii istorice a «Asociațiunii» și acceptat întocmai, în ședința din 18 Iunie 1921, ținută la Cluj. Cu executarea lucrării am fost încredințat eu din partea secțiunii, cu dorința, ca pentru o mai ușoară și mai sigură alcătuire exactă a tablourilor nominale, să compun pe seama secretarilor dela sate, cari vor aveà chemarea să le facă, și un *model de tablou*, în vre-o comună mai apropiată, care model tipărindu-se, va fi distribuit secretarilor deodată cu celelalte imprimate, primite dela noi.

Am compus și acest tablou-model, în comuna Cuștelnic, județul Târnava-mică, și în fața plenului secțiunilor științifice-literare ale «Asociațiunii», întrunite în 14 și 15 Iulie 1921 în Sibiiu, secțiunea istorică a venit cu propunerea, ca lucrarea migăloasă a culegerii datelor despre jertfele aduse de poporul român de dincoace de Carpați în răsboiul mondial să mi se încredințeze mie, iar pentru asigurarea posibilității executării acestei lucrări, să se voteze și un modest budget.

Plenul secțiunilor științifice-literare a acceptat cu unanimitate propunerea secțiunei istorice, lucrarea mi s'a încredințat mie, și pentru acoperirea cheltuelilor s'a votat suma de 60,000 Lei.

Comitetul central al «Asociațiunii» a luat cu aprobare la cunoștință această hotărâre a secțiunilor științifice-literare, care a primit în urmă sancționare și din partea adunării generale a «Asociațiunii», ținută în 29 August 1921 în Sighetul-Marmației.

www.digibuc.ro

Comitetul central a mai revenit în câteva rânduri asupra chestiunii, iar în şedinţa din 29 Septemvrie 1921, sub numărul 1163/921, mi-a dat delegaţie să merg la Cluj, să mă pun în legătură cu directoratul general de interne de acolo, şi cu ajutorul acestuia să încep, în numele şi din încredinţarea «Asociaţiunii», lucrarea, care după părerea unora erà foarte riscată, avându-se în vedere nepăsarea şi lipsa de voe de muncă, cu care erau învinuite pe atunci din multe părţi organele noastre administrative. Pot să spun, că erau mulţi aceia, cari tocmai din acest motiv nu voiau să creadă nicidecum în posibilitatea ducerei la bun sfârşit a lucrării, la care mă angajasem.

Dar lucrarea a succes pe deplin. Şi a succes, fiindcă în Cluj, la directoratul general de interne, am avut norocul să găsesc oameni înţelegători, oameni cu capete luminate şi cu inimi calde, cari recunoscând importanţa lucrării pe care voiam să o facem, din capul locului mi-au promis tot sprijinul posibil. Domnul consilier ministerial A. Pălăgheşiu a luat afacerea în mânile sale şi i-a dat toată atenţiunea pe care o merità. Mi-a stat cu dragă voe la dispoziţie totdeauna, când i-am reclamat bunăvoinţa.

In 23 Noemvrie 1921, dupăce terminasem toate lucrările pregătitoare, am înaintat directoratului general de interne din Cluj, în numele şi din încredinţarea «Asociaţiunii», următoarea adresă a secţiunii noastre istorice:

«Nrul 1163/921. «Asociaţiunea» către Onoratul Directorat de Interne, Cluj. Secţiunile ştiinţifice-literare ale «Asociaţiunii» noastre din Sibiiu, au adus, în şedinţa plenară din anul acesta, ţinută în 15 Iulie în Sibiiu, hotărârea, aprobată de comitetul central şi de adunarea generală, ţinută în 29 August anul curent în Sighetul-Marmaţiei, de a se adună fără zăbavă toate datele statistice despre jertfele pe cari le-a adus poporul român de dincoace de Carpaţi în răsboiul mondial din anii 1914—1918.

Cu executarea hotărârei a fost încredinţată secţiunea istorică şi etnografică a «Asociaţiunii», iar planul, după care este a se face lucrarea aceasta mare şi de mare însemnătate pentru istoria noastră contemporană, a fost stabilit din partea acestei secţiuni în modul următor:

Se va cere, prin directoratul general de interne din Cluj, şi prin subprefecţii judeţelor, din fiecare comună, urbană şi

www.digibuc.ro

rurală, câte un *tablou nominal* despre toți aceia, cari au luat parte la războiu în o formă oarecare: ca soldați mobilizați, ca întrebuințați la servicii auxiliare, sau mobilizați pe loc, ca arestați, internați, sau refugiați din motive politice, însemnându-se la fiecare, prin umplerea rubricei corăspunzătoare, că ce s'a întâmplat cu el: a murit ca erou pe câmpul de luptă, a murit în pribegie, în închisoare, la locul de internare, acasă, în urma boalelor contractate în războiu, a venit acasă ca invalid, bolnav, rănit, dar s'a însănătoșat, sau a venit acasă deplin sănătos? E dispărut până astăzi? Cu ce medalii a fost decorat în cursul războiului? După cei morți și dispăruți au rămas văduve și câți orfani?

Imprimatele necesare, pentru compunerea acestor tablouri nominale, separat pentru fiecare comună, le dă «Asociațiunea», împreună cu instrucțiunile amănunțite despre felul cum au să fie compuse aceste tablouri, dându-se celor chemați a le face și un *model* de tablou, compus în o comună din județul Târnavamică, pentruca munca să le fie mai ușoară.

Prelucrarea materialului care se va cuprinde în tablourile cerute, cade în sarcina noastră, a secțiunii istorice-etnografice a «Asociațiunii» și astfel numai la adunarea datelor statistice din întrebare avem neapărată trebuință de binevoitorul și prețiosul ajutor al onoratului directorat de interne, pe care venim să vi-l cerem, și rugăm să ni-se acoarde, în felul următor:

Imprimatele pe cari vi le vom pune la dispoziție peste câteva zile, veți binevoi a le împărți subprefecților județeni și primarilor din orașe municipale, după un conspect prezentat din partea noastră, împreună cu o circulară, dată din partea D-voastră, în care atrăgându-le atențiunea asupra importanței lucrării pe care avem a o face, veți insistà, ca domnii subprefecți să împartă imprimatele primite fără amânare primarilor de orașe cu consiliu și secretarilor dela sate, astfel, ca fiecare primar de oraș cu consiliu și fiecare secretariat sătesc să primească din instrucțiuni și din modelul de tablou câte *un* exemplar, iar din imprimatele pentru compunerea tablourilor nominale, fiecare comună atâtea coale de câte are necesitate, socotindu-se tot la câte 500 suflete românești o coală. Comuna cu 500 suflete primește deci o coală, cea cu 1000 suflete două coale, cu 2000 suflete patru coale, și așà mai departe.

www.digibuc.ro

Imprimatele necesare celor 7 oraşe cu drept municipal, se trimit deadreptul primarilor acestor oraşe.

Vă rugăm a insistà apoi în circulară, ca domnii subprefecţi să pună subalternilor termin scurt pentru compunerea tablourilor, şi adunându-le pe toate din judeţ, să le trimită numai decât, împreună cu răspunsurile date la întrebările noastre, onoratului directorat de interne, de unde le vom luà noi în primire, spre prelucrare şi totalizare, compunând marea lucrare, cu a cărei înfăptuire suntem încredinţaţi.

Vă rugăm, Domnule director, să ne daţi acest preţios ajutor, pe care vi-l cerem, întru ajungerea scopului înalt patriotic şi naţional urmărit de noi, şi să primiţi asigurarea deosebitei noastre stime.

Cluj, la 23 Noemvrie 1921. Secţiunea istorică-etnografică a «Asociaţiunii»: *Teodor V. Păcăţian*, publicist, preşedinte *Dr. Ioan Lupaş*, profesor univ., referent.

Cererea noastră a primit rezolvare favorabilă la directoratul general de interne din Cluj încă în ziua următoare, 24 Noemvrie 1921, când a fost adresată tuturor subprefecţilor de judeţe, sub numărul 23879/I. a/1921, următoarea circulară:

«Domnule subprefect! «Asociaţiunea» pentru literatura română şi cultura poporului român din Sibiiu, voeşte să compună o lucrare istorică de mare însemnătate, în care să se cuprindă toate datele statistice, referitoare la jertfele pe cari le-a adus poporul român de dincoace de Carpaţi în războiul din anii 1914—1918. Cum însă datele de cari are necesitate, nu se pot culege decât numai cu ajutorul organelor noastre administrative, ni s'a adresat, prin delegatul ei, cu rugarea, ca să-i dăm mână de ajutor la adunarea lor, care se va face în modul următor:

Se va compune, cu folosirea tipăriturilor date de «Asociaţiune», câte un *tablou nominal* în fiecare comună, urbană şi rurală, despre toţi cei plecaţi la războiu în anii 1914—1918, după modelul de tablou, compus de organele «Asociaţiunii» într'o comună a judeţului Târnava-mică, şi cu ţinerea în vedere a celor cuprinse în instrucţiunile speciale, formulate tot de organele «Asociaţiunii», pentru mai uşoara săvârşire a lucrării, care se cere prin noi, dela comunele urbane şi rurale de sub conducerea noastră.

www.digibuc.ro

Fiind lucrarea proiectată din partea «Asociaţiunii» de o importanţă netăgăduită, din toate punctele de vedere, ne simţim îndemnaţi a da înaltei noastre instituţiuni culturale din Sibiiu tot sprijinul posibil pentru cât mai grabnica înfăptuire a lucrării. In consecinţă, sunteţi rugaţi, ca din imprimatele ce vi se trimit deodată cu circulara prezentă, să împărţiţi fără amânare primăriilor din oraşele cu consiliu şi secretariatelor comunale şi cercuale câte un exemplar din instrucţiuni şi din modelul de tablou, iar din tipăriturile destinate pentru compunerea tablourilor nominale fiecărei comune atâtea coale, de câte are necesitate, socotindu-se tot la câte 500 suflete româneşti din comună o coală. Datele despre poporaţiunea română din fiecare comună le aveţi la biuroul judeţan de statistică. In tablou vin trecuţi deci *numai Românii*, cei de altă naţionalitate nu. Veţi insistà apoi, ca la cele patru întrebări dela finea instrucţiunilor să se dee din fiecare comună răspunsurile dorite, şi în urmă, adunând din întregul judeţ, atât răspunsurile acestea, cât şi tablourile nominale, cari la sate au să fie compuse în prezenţa preoţilor şi a unui fruntaş mai înaintat în etate, ni le veţi trimite nouă, necondiţionat *până la finea lunei Februarie 1922*, ca să le putem pune toate la dispoziţia «Asociaţiunii», dovedind prin aceasta, că i-am înţeles toţi patrioticele intenţiuni, pe care le are cu compunerea însemnatei lucrări din întrebare, şi îi dăm cu dragă voe tot sprijinul pentru înfăptuirea ei.

Cluj, la 24 Noemvrie 1921. (L. S.) Pentru directorul general: *A. Pălăgheşiu* m. p., consilier ministerial».

O circulară asemănătoare s'a adresat şi primăriilor din oraşele cu drept municipal, cu deosebirea, că acestora li s'a trimis deadreptul imprimatele de cari aveau trebuinţă şi li s'a spus, să compună tablourile nominale cerute de «Asociaţiune» cu ajutorul poliţiei de stat, ale cărei organe vor umblà din casă în casă pentru adunarea cu succes a datelor statistice dorite.

Circulara directoratului general de interne a fost expediată din Cluj în 30 Noemvrie 1921, la adresa tuturor primăriilor din oraşele cu drept municipal şi a tuturor subprefecţilor de judeţe, iar în zilele dela început ale lunei Decemvrie li s'au trimis tuturor, în colete postale, şi imprimatele, pe cari ni le făcuse tipografia «Ardealul» din Cluj, ieftin şi cu o promptitudine rară. In şase zile ne-a dat gata 25,000 de coale, tipărite pe toate fe-

www.digibuc.ro

ţele, cu linii orizontale şi verticale, ceeace înseamnă, că fiecare coală a trebuit să treacă de patru ori prin maşina de tipar. A şi umblat maşina în cele şase zile, ziua şi noaptea, fără a ni-se fi socotit suprataxă de noapte, în vederea scopului cultural, căruia aveau să servească imprimatele.

Imprimatele noastre erau următoarele: *a*) coale cu rubrici şi linii, pentru compunerea tablourilor nominale în fiecare comună; *b*) tabloul-model, compus în comuna rurală Cuştelnic din judeţul Târnava-mică, şi *c*) instrucţiuni, referitoare la culegerea datelor statistice despre jertfele aduse de poporul român din Ardeal, Banat, Crişana, Sătmar şi Maramureş în războiul mondial din anii 1914—1918.

Instrucţiunile aveau textuarea următoare:

«Nrul 1163 Asoc.
— 1921.

Inalta noastră instituţiune culturală, — «Asociaţiunea pentru literatura română şi cultura poporului român», cu sediul în Sibiiu, — se ocupă de mult, încă dela începutul războiului mondial, cu ideea culegerii datelor, foarte însemnate şi necesare pentru istoria contemporană a neamului nostru, referitoare la jertfele pe cari le-a adus în cursul marelui războiu mondial poporul român din ţinuturile mai nainte aparţinătoare Ungariei, iar acum alipite pe vecie la patria mumă.

Realizarea ideei frumoase, de a eterniză noi, cei rămaşi în vieaţă, numele şi faptele eroilor, cari şi-au vărsat sângele pentru neam pe câmpul de luptă, la diferite fronturi, şi ale vitejilor noştri, scăpaţi cu vieaţa, cari au pus lumea în uimire cu eroica lor purtare în faţa morţii, a fost însă mereu amânată, până în anul acesta, când secţiunile ştiinţifice-literare ale «Asociaţiunii» au decretat în mod imperativ culegerea fără întârziere a datelor din întrebare, după planul croit în privinţa aceasta din partea secţiunii istorice-etnografice a «Asociaţiunii».

Natural, că o lucrare atât de mare, cum e cea contemplată din partea noastră, nu se poate face, decât cu binevoitoarea colaborare a organelor administrative din cele 22 de judeţe româneşti de dincoace de Carpaţi.

Către aceste organe de toată încrederea ale statului român, cu hotare acum lărgite, ne adresăm deci cu rugămintea, să binevoiască a ne da mână de ajutor la ajungerea scopului pe

www.digibuc.ro

care-l avem în vedere. Iată despre ce e vorba: Ne rugăm să ni-se compună în toate oraşele şi în toate comunele rurale, câte un *tablou nominal* despre toţi locuitorii români, cari au participat într'o formă sau alta la războiul mondial din anii 1914—1918. Referindu-se datele pe cari le adunăm numai la poporul român, cei de altă naţionalitate nu au să fie trecuţi în tablou.

Tabloul nominal, pe care-l cerem, se va compune după modelul alăturat, cu folosirea tipăriturilor trimise de noi, şi separat pentru fiecare comună.

Cu toate, că rubricile din tablou sunt destul de clare, astfel, că oricine se poate uşor orientà în privinţa lucrării care i se cere, ţinem totuşi de necesar, să mai dăm explicările şi îndrumările următoare:

In tablou vin trecuţi cu numele toţi cei plecaţi din oraş sau comună rurală în cursul războiului, fie ca soldaţi mobilizaţi, fie ca lucrători de războiu, punându-se câte un 1, la cei dintâi în rubrica 7, iar la cei din urmă în rubrica 8. Mai vin trecuţi apoi în tablou şi cei arestaţi sau internaţi în cursul războiului, punându-se la fiecare din ei câte un 1 în rubrica 9, iar cei refugiaţi se trec cu câte un 1 în rubrica 10. Dacă s'au refugiat, sau au fost internate familii întregi, se trece în rubrică numărul tuturor membrilor din familie. Ca refugiaţi sunt a se considerà numai cei trecuţi peste Carpaţi, în vechiul regat român.

In tabloul nominal sunt a se trece şi aceia, carí în primăvara anului 1919 au fost asentaţi (recrutaţi) la ordinul de chemare al Consiliului Dirigent, pentru a luptà la frontul dela Tisa, în contra trupelor maghiare. Mobilizaţi pe loc sunt aceia, cari deşi chemaţi în regulă sub arme, au fost lăsaţi totuşi în posturile avute, ca funcţionari publici, sau ca lucrători în fabrici.

La fiecare dintre cei chemaţi din comună la războiu, să se noteze cu exactitate ocupaţiunea, pentruca să putem stabilì, că dintre aceia, cari au participat la războiu, câţi au aparţinut clasei intelectuale, câţi au fost comercianţii, câţi meseriaşii şi câţi plugarii?

La fiecare dintre cei trecuţi în tablou se va umpleà apoi cu câte un 1 şi rubrica corespunzătoare din rubricele 11—16, şi anume: dacă respectivul a murit ca erou pe câmpul de luptă, i se pune un 1 în rubrica 11, dacă a murit altcum, dar tot în

www.digibuc.ro

urma războiului, i se pune un 1 în rubrica 12, dacă a venit acasă ca invalid, în rubrica 13, dacă a venit bolnav, rănit, dar s'a însănătoşat, în rubrica 14, şi dacă s'a reîntors sănătos acasă, în rubrica 15. Cei dispăruţi până astăzi se trec cu câte un 1 în rubrica 16.

Decoraţiile primite în cursul războiului, vin trecute la fiecare dintre cei decoraţi în rubrica 6 pe scurt, astfel: aur, argint I. argint II. bronz, crucea Carol, etc. In fine rubricele 17 şi 18 vor fi umplute conform stării faptice din fiecare familie, al cărei cap nu s'a mai reîntors din războiu. Ca văduve şi orfani se consideră şi urmaşii celor dispăruţi. Rezultatul final al rubricelor 7, 8, 9, 10 trebue să consune cu rezultatul final al rubricelor 11, 12, 13, 14, 15, 16.

Aceste tablouri vor binevoi a ni le compune, domnii primari ai oraşelor, prin câte un funcţionar de absolută încredere, sau prin organele poliţiei de stat, iar domnii secretari cercuali şi comunali, personal, separat pentru fiecare comună, cu exactitatea reclamată de însemnătatea lucrării, pe care avem însărcinarea a o face, şi care are să fie un monument neperitor, ridicat eroilor noştri, morţi şi vii, cari cu sângele lor şi cu vitejia lor au înfăptuit idealul nostru naţional: unirea întrun stat a tuturor Românilor.

Pentru a se puteà face o lucrare desăvârşită, cei încredinţaţi cu compunerea tablourilor vor trebui să meargă din casă în casă, sau să cheme la primărie pe rând capii de familie pentruca din gura celor interesaţi să afle starea lucrului din fiecare familie şi să primească informaţiile pentru umplerea corectă a rubricelor din tablou.

/ La oraşe ar putea fi învitaţi prin publicaţiuni afişate după obiceiul locului şi inserate şi în ziarele locale, toţi aceia de pe teritorul oraşului, cari au participat la războiu, ca să se prezinte la primărie în anumite zile, pentru a fi trecuţi în tabloul nominal şi pentru a se luà dela ei informaţiile necesare. In locul celor morţi sau dispăruţi se va prezentà careva din familie.

E de sine înţeles, că dacă o familie cu membri, cari au luat parte la războiu, s'a mutat din comună altundeva în cursul vremii, cei îndreptăţiţi a fi luaţi în tablou se vor trece în tabloul comunei, în care familia îşi are în prezent locuinţa. Fiecare va fi conscris deci în comuna în care îşi are locuinţa în prezent.

www.digibuc.ro

La compunerea tablourilor e necesar să fie de faţă şi preoţii, cari îşi cunosc pe toţi credincioşii, iar la sate şi câte un fruntaş din sat, mai înaintat în etate, care nu a fost la războiu, a stat tot acasă, le-a văzut toate şi ştie tot ce s'a petrecut în sat în cursul războiului.

Tabloul nominal, subscris de toţi: preoţi, primar, secretar etc. se va înaintà apoi sub-prefectului judeţan, care adunând toate tablourile din judeţ, le va trimite directoratului general de interne din Cluj, de unde le va luà în primire delegatul autorizat al «Asociaţiunii» pentru totalizare şi prelucrarea materialului adunat.

In comunele, în cari se folosesc mai multe coale de imprimate pentru compunerea tabloului nominal, coalele au se fie bine cusute laolaltă, pentruca să nu se piardă printre tablourile altor comune.

Deodată cu tabloul nominal, rugăm să se mai trimită subprefectului judeţan, separat din fiecare comună, urbană şi rurală, câte un raport, în care să se cuprindă răspunsurile date la următoarele întrebări:

1. Care e valoarea aproximativă a contribuţiunilor benevole, făcute de Românii din comună în natură în cursul războiului? Anume, albituri date pe seama spitalelor, ciorapi, mănuşi, pumnăşei, căciule de zăpadă, trimise celor dela front, alimente date armatei în mod gratuit pela începutul războiului, etc.

2. La care sumă se urcă toate pagubele de războiu, pe care le-a avut comuna?

3. In toamna anului 1918 fost-a revoluţie în comună? Cum s'a urzit, cum s'a desvoltat, fost-au în comună devastări, stricăciuni, vărsări de sânge, cine a fost omorât sau vulnerat, şi în urmă cum a fost stânsă revoluţia? S'a format gardă naţională în comună? Sub a cui conducere?

4. La adunarea mare dela Alba-Iulia, ţinută la 1 Decemvrie 1918, câţi locuitori din comună au participat, la a cui îndemnare şi sub a cui conducere?

Rapoartele acestea, adunate dela toate comunele, domnii subprefecţi (în oraşele cu drept municipal domnii primari) încă le vor trimite, împreună cu tablourile nominale, directoratului general de interne din Cluj, pentru a fi predate spre studiare delegatului «Asociaţiunii».

www.digibuc.ro

Mulţumind înainte tuturor acelora, cărora ne adresăm, pentru ajutorul pe care credem că cu dragă inimă ni-l vor da, la săvârşirea împreună a unei opere mari naţionale, îi rugăm încă odată, să se dedice cu tot zelul culegerii datelor de cari avem trebuinţă, pentruca să ajungem cât mai curând în posesiunea lor.

Cluj, la 22 Noemvrie 1921. Secţiunea istorică-etnografică a «Asociaţiunii» (ss) T. V. Păcăţian, publicist, preşedinte, (ss(Dr. I. Lupaş, prof. univ. referent».

Terminul pentru trimiterea tablourilor nominale la directoratul general de interne din Cluj, erà pus pe finea lui Februarie 1922, dar cu toate că intrarea lor la directorat a fost solicitată prin o nouă circulară a directoratului, trimisă primarilor de oraşe municipale şi subprefecţilor judeţeni înainte de termin, în 20 Ianuarie 1922, sub numărul 1246, — până la finea lui Februarie 1922 nu intrase la directorat nici un tablou nominal. Şi nu intrase nici până la mijlocul lui Martie, cu excepţia unui singur tablou: al oraşului municipal Oradea-mare. Intraseră însă mai multe cereri, pentru prelungirea terminului fixat.

La întrebările făcute asupra acestei întârzieri mi s'a dat explicaţia, că secretarii dela sate au fost ocupaţi în Decemvrie şi Ianuarie cu compunerea declaraţiilor cerute de noua lege a impozitelor, iar în Februarie întreaga administraţie a fost ocupată cu pregătirile pentru alegerile parlamentare, făcute la mijlocul lui Martie 1922, şi aşà a fost curată imposibilitate, ca tablourile să fie făcute şi înaintate la termin. Mi s'a dat însă asigurarea că negreşit se vor face şi le vom căpătà.

In sfârşit, după două urgentări, la 8 Maiu 1922 erau intrate la directoratul general de interne tablourile nominale din 3 oraşe municipale (lipseau 4) şi din 6 judeţe (lipseau 16). Pregătisem pentru cei în restanţă cu trimiterea tablourilor o nouă urgentare, dar tocmai atunci a sosit la Cluj ordinul telegrafic din Bucureşti, că directoratul general de interne din Cluj este desfiinţat, şi are să-şi sisteze imediat orice activitate. (Ce noroc pentru lucrarea noastră, că desfiinţarea s'a făcut în Maiu, şi nu în Decemvrie, anul premergător!)

Am lichidat deci afacerea cu directoratul general de interne, (ce puteam face alta, dupăce acum nu ne mai puteà fi de ajutor), şi anume, astfel, că tablourile nominale intrate la

www.digibuc.ro

directorat, le-am luat în primire, iar celor în restanţă cu trimiterea lor, la insistenţele mele, li s'a trimis ordin telegrafic, sub numărul 8885/1922, ca acum să nu le mai trimită la Cluj, ci deadreptul «Asociaţiunii» din Sibiiu, şi încă cu grăbire.

S'a trimis restanţierilor şi din partea biuroului «Asociaţiunii» o adresă de asemenea cuprins, rugaţi fiind toţi, să înainteze tablourile nominale deadreptul «Asociaţiunii» la Sibiiu.

Tablourile nominale primite dela directoratul general de interne, întregite cu tablourile adunate în judeţul Târnava-mică, pe cari le luasem în persoană în primire dela subprefectura judeţului din Diciosânmărtin, le-am censurat, prelucrat şi totalizat pe toate, încă în luna Maiu. Şapte judeţe erau gata în Maiu!

Până la începutul lui Iunie 1922 întraseră la «Asociaţiune» tablouri nominale încă din 7 judeţe, precum şi din cele 4 oraşe municipale. Le-am prelucrat şi totalizat şi pe acestea, toate, în cursul lunei Iunie, iar celor încă tot în restanţă cu trimiterea lor, li s'a dat o nouă urgentare, ca acum să le înainteze cât mai curând «Asociaţiunii».

Până în Septemvrie au mai sosit tablouri, încă din 4 judeţe, cari asemenea au fost prelucrate şi totalizate, compunându-se pentru fiecare judeţ cuvenitul tablou sumar; iar restanţierilor (mai erau acum 4 judeţe) li s'a trimis urgentare nouă, a cărei urmare a fost, că la începutul lui Noemvrie erau intrate la «Asociaţiune» şi tablourile nominale din aceste ultime judeţe. A fost prelucrat şi totalizat materialul şi din aceste judeţe, şi acum lucrarea noastră puteà să fie încheiată.

Tablourile nominale sunt în general bine compuse, unele din ele, foarte multe, chiar peste aşteptare de bine, semnul, că ceice le-au compus, secretarii cercuali şi comunali, ne-au înţeles bine intenţiunile, şi au căutat să ne dea material solid pentru lucrarea noastră. Am primit însă şi material slab, tablouri nominale compuse cu puţină pricepere, nu de secretari, ci de primarii satelor, sau de câte un plugar ştiutor de carte, dar chiar şi din aceste lucrări primitive, am putut să scot totuşi datele de cari aveam trebuinţă. O mare scădere au tablourile, — cam puţine — compuse, nu cu cerneală, ci cu creionul, pentrucă le lipsesc cerinţele unui document, care vine păstrat pentru toate timpurile, ca să poată fi văzut şi studiat şi de generaţiile viitoare. O inspiraţie nu prea norocoasă au avut apoi secretarii, — iarăşi

www.digibuc.ro

puțini, — cari nu au făcut tablourile pe imprimatele trimise de noi, ci pe hârtie de a lor, slabă și subțire, care dacă trece de 2—3 ori prin mânile scrutătorilor de documente, se rupe, neavând trăinicia cuvenită, pe când imprimatele noastre sunt făcute pe hârtie groasă, tare, durabilă, hârtie de documente. Și nu aveau decât să ceară imprimate dela «Asociațiune», — cum de fapt au făcut unii, — și li s'ar fi trimis, pentrucă aveam destule de rezervă.

O scădere comună au avut apoi cele mai multe tablouri, anume, că paginile nu erau adunate, și datele statistice din ele nu erau totalizate. A trebuit să fac eu, cu multă pierdere de vreme, această lucrare, care dacă se făceà acasă, la sat, reclamà o muncă în plus de un sfert, cel mult o jumătate de oră, lăsată însă în sarcina mea, la 2—3000 de tablouri eu pentru fiecare a trebuit să jertfesc un sfert, sau o jumătate de oră de muncă, iar pentru tablouri cu mii de nume și zeci de pagini, chiar multe ore întregi.

A fost bună trecerea în instrucțiunile noastre a condițiunii, ca tablourile nominale să fie subscrise și de preoți, pentrucă multe tablouri mi-au trecut prin mâni, încheiate și subscrise de secretari, dar când a venit preotul satului, ca să subscrie și el tabloul, s'a pus și a mai trecut în tablou și alte nume, pe cari secretarul le scăpase din vedere. Astfel preoții au complectat pretutindenea, unde a trebuit, datele cerute de noi. Se poate spune deci, că datele primite dela sate, sunt destul de exacte. Nu însă și cele primite dela orașe, unde culegerea lor s'a făcut mai cu greutate. Avem rapoarte dela subprefecți (se păstrează toate la «Asociațiune») în cari ni-se comunică faptul, că în orașe sa dat cea mai largă publicitate invitării, de a se prezentà fiecare la o dată anumită la primărie, pentru a fi trecut în tablou. S'au afișat și s'au publicat în foile locale provocări în acest sens, s'a bătut toba, au fost recercați preoții români să publice în biserică invitarea, de a se prezentà fiecare la primărie în scopul indicat, dar toate în zadar, nu s'a prezentat nime. Tabloul s'a compus din oficiu, așà cum s'a putut, cu scăparea din vedere a celor mai mulți dintre intelectualiii noștri.

Datele statistice, privitoare la poporațiunea română din fiecare comună de pe teritoriile de dincoace de Carpați, le-am scos dela direcțiunea regională a statisticei de stat din Cluj, care făcuse în anul 1920 un recensământ al poporațiunei din

www.digibuc.ro

aceste teritorii. Cum însă şi în tablourile noastre nominale, trebuià să se indice numărul sufletelor româneşti din fiecare comună, am făcut constatarea, că datele statisticei de stat nu sunt tocmai exacte. Sunt comune, în cari cu sute, ba cu mii de suflete, poporaţiunea română e mai mare decât aceea, care e purtată în evidenţă la direcţiunea regională a statisticei de stat din Cluj.

In toate aceste cazuri, eu am luat de mai reală şi mai exactă poporaţiunea care mi s'a comunicat din partea comunelor, şi de aici deosebirea, nu tocmai mare, dar destul de însemnată, între datele direcţiunii regionale a statisticei de stat din Cluj şi cele cuprinse în lucrarea noastră, pentrucă pe când la Cluj e ţinută în evidenţă o poporaţiune română de 2.930,130 suflete pe toate teritoriile de dincoace de Carpaţi, încheierile lucrării mele statistice arată o poporaţiune română de 2.979,614 suflete, deci un plus de aproape 50,000 de suflete. Şi cutez să afirm, că nici datele noastre nu sunt exacte, pentrucă noi trebue să avem o poporaţiune cu mult mai mare, ceeace s'ar puteà constatà şi stabilì numai pe urma unui recensământ, făcut aşà cum *trebue* să se facă.

Tablourile nominale ale singuraticelor comune, aranjate după judeţe, în ordine alfabetică (oraşele separat), sunt depuse toate spre bună păstrare în biblioteca «Asociaţiunii» din Sibiiu, unde oricine le poate luà în privire, pentru a se convinge despre valoarea, acum istorică, a acestui bogat şi preţios material, adunat de noi. Tot la «Asociaţiune» pot fi văzute şi studiate rapoartele cari ni s'au trimis, nu din toate, dar din cele mai multe comune, despre felul cum a decurs scurta revoluţie din toamna anului 1918. Unele din ele sunt foarte interesante, mai ales cele compuse de preoţi, dintre cari câte unul ne-a dăt monografia întreagă a comunei sale. Şi rapoartele acestea sunt aranjate după judeţe. La «Asociaţiune» sunt depuse în fine şi *tablourile sumare*, compuse de mine, despre datele noastre statistice, adunate şi totalizate *pe judeţe* (oraşele municipale şi oraşele cu consiliu separat), — aşteptându-şi eventuala publicare, — atunci, când «Asociaţiunea» va dispune de mijloacele necesare pentru tipar.

Deşì ni s'au trimis tablourile nominale din toate cele 22 de judeţe de dincoace de Carpaţi, cu 7 oraşe municipale, 33

www.digibuc.ro

oraşe cu consiliu şi 4183 comune rurale, totuş nu avem adunat încă întreg materialul: ne lipsesc tablourile nominale din 69 de comune rurale, din diferite judeţe, în cari comune, cine ştie, din ce împrejurări locale, tablourile n'au putut să fie compuse până acum. S'a scris însă, în 16 Noemvrie 1922, respectivilor subprefecţi, să ni-le trimită cu grăbire şi pe acestea, pentru a ne complectà colecţia, şi cu toată siguranţa le vom primì în timpul cel mai scurt.

Eu însă şi până la sosirea acestor puţine tablouri, cari ne mai lipsesc, am făcut încheierea datelor adunate, şi anume astfel, că la cele 69 comune, în restanţă cu tablourile, am trecut date aproximative, în proporţia datelor dela celelalte comune din judeţul respectiv. După sosirea tablourilor, datele vor fi rectificate, dar deosebirea, fie în plus, fie în minus, nu are să fie mare, ci aproape disparentă, pentrucă la sume, cari trec în zeci de mii, sute de mii şi milioane, unimile, zecimile şi sutimile nu mai numără şi nu schimbă întru nimica rezultatul final.

După încheierile mele, datele statistice, adunate din 22 judeţe, cu 40 comune urbane şi 4183 comune rurale, ni se prezintă dupăcum urmează:

Poporaţiunea română din teritoriile de dincoace de Carpaţi e de ..... 2.979,614 suflete.

Din poporaţiunea aceasta, au luat parte la mişcările impuse de răsboiu:

a) la partea activă, ca soldaţi pe front	449,796
b) la partea sedentară, pentru servicii auxiliare, sau mobilizaţi pe loc	34,578
c) pentru a fi arestaţi şi internaţi	1,734
d) au fost refugiaţi	3,436
Total .	489,544

Soarlea lor, îndurată în timpul răsboiului:

a) au murit pe câmpul de luptă	41,739
b) au murit în temniţă, în pribegie, în spital, acasă, în urma boalelor sau rănirilor	11,275
c) s'au reîntors acasă ca invalizi	25,406
d) răniţi, bolnavi, însă în prezent sunt sănătoşi	37,898
e) deplin sănătoşi	343,387
f) sunt dispăruţi până astăzi	29,839
Total .	489,544

În urma celor morţi şi dispăruţi au rămas:

a) văduve de răsboiu	38,630
b) orfani de răsboiu	79,226

www.digibuc.ro

După clasele sociale au luat parte la mişcările impuse de războiu::

a) intelectuali	6,547
b) comercianţi şi meseriaşi	14,668
c) plugari şi muncitori	468,329
Total .	489,544
Au fost decoraţi în cursul războiului	44,191
S'au făcut contribuiri benevole pentru armată, în albituri, alimente etc., în sumă de	11.884,169 Lei
Pagubele de războiu, suferite de singuraticele comune, se urcă la suma de	285.598,471 Lei.

Repartizate pe oraşe municipale, pe oraşe cu consiliu şi pe singuraticele judeţe, datele de sus sunt cele trecute în alăturata «Recapitulaţie generală» (Vezi anexa de sub *A)*, pag. 25) iar felul cum sunt compuse tablourile sumare, se poate vedeà din alăturatul tablou sumar al judeţului Sibiiu. (Vezi anexa de sub *B)* pag. 22—24).

Cele de sus sunt deci datele statistice, adunate şi totalizate de mine, şi astfel cum s'a expus mai sus, în această dare de seamă, a fost urzită, iniţiată, făcută şi terminată cu bun succes lucrarea însemnată a culegerii datelor despre jertfele aduse de poporul român de dincoace de Carpaţi în marele războiu mondial din anii 1914—1918. Şi s'a făcut în timpul scurt de 12 luni lucrarea, pe care dacă organele statului o făceau, n'ar fi terminat-o nici în trei ani. Şi s'a făcut lucrarea, cu o cheltuială numai de 40,000 Lei (30,000 Lei spesele mele de întreţinere în Cluj şi Sibiiu, 10,000 Lei imprimatele) pe când dacă o făceà statul, cheltuià cu ea multe milioane. S'a făcut lucrarea cu bunul gând, de a fi de folos generaţiei de astăzi, dar mai ales generaţiilor viitoare ale neamului românesc, cari se vor bucurà în măsură cu mult mai mare decât noi de roadele izvorâte din jertfele aduse de poporul român în războiul mondial, şi de foloasele unirii Românilor de pretutindenea într'un singur stat mare naţional, care e: România-Mare!

Diciosânmărtin, la 4 Decemvrie 1922.

Teodor V. Păcăţian.

www.digibuc.ro

Județul Sibiiu.

Anexa B).

Numărul curent	Comunele din județ	Populațiunea română a comunei	Numărul celor decorați în cursul războiului	S'au făcut contribuiri benevole pentru armată (în Lei)	Pagubele de război ale comunei în total (în Lei)	Au luat parte la mișc. răsb. chemați fiind: la partea activă, ca soldați pe front	la partea sed. pt. servicii aux. sau mob. pe loc	pentru a fi arestați sau interm.	au fost refugiați	Soarta îndurată în timpul războiului: morți pe câmpul de luptă	morți în temniță, în pribegie, în spital, în urma boalelor	S'au reintors acasă: ca invalizi	răniți, bolnavi, însă în prezent sunt sănătoși	deplin sănătoși	sunt dispăruți	În urma decedaților și dispăruților au rămas: văduve	orfani	După clase sociale au luat parte la mișcările impuse de războiu: intelectuali	comercianți și meseriași	plugari
1	Acriiu	1106	11	15000	50000	128	15	2	—	10	—	6	39	88	2	6	6	3	6	136
2	Alțina	1293	22	3000	—	244	11	—	—	15	1	14	23	197	5	9	23	1	8	246
3	Amnaș	434	—	1000	—	78	—	—	1	12	4	5	3	49	6	7	22	1	5	73
4	Apoldul de jos	2460	8	50000	500000	408	—	2	12	63	—	16	—	341	2	27	70	9	34	379
5	Apoldul de sus	868	17	4000	10000	124	11	3	—	8	9	18	32	69	2	9	27	2	28	108
6	Avrig	2855	86	5000	400000	334	129	—	12	59	8	26	149	209	24	35	69	4	17	454
7	Bendorf	728	41	—	—	122	3	—	2	17	2	7	19	81	1	6	12	4	1	122
8	Boița	1379	14	3000	2800000	218	36	6	—	22	2	12	18	201	5	14	35	11	4	245
9	Brad	620	37	2000	800000	91	18	3	1	11	3	7	37	54	1	7	21	3	3	107
10	Bungard	789	7	500	100000	126	11	—	5	9	2	5	—	113	13	10	17	6	4	132
11	Cacova	730	—	5000	40000	51	13	—	2	7	1	—	2	53	3	5	14	7	8	51
12	Cacova Sebeșului	315	3	1200	—	64	—	—	—	6	5	1	2	46	4	8	20	—	—	64
13	Călnic	987	29	2500	—	167	25	—	—	20	—	9	10	140	13	10	22	7	11	174
14	Căpâlna	902	24	—	—	129	23	—	—	27	—	6	26	85	8	9	22	3	6	143
15	Cărpiniș	901	2	2000	50000	196	—	—	—	20	10	14	5	143	4	16	27	—	2	194
16	Cașolț	302	—	—	—	46	—	—	—	—	—	2	—	44	—	—	—	—	4	42
17	Chirpăr	366	14	1000	—	59	—	—	—	1	—	1	3	51	3	—	—	—	—	59
18	Cisnădie	671	6	—	—	44	—	—	—	4	2	4	—	34	—	4	13	—	10	34
19	Cisnădioara	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
20	Cornățel	621	5	1000	1500000	100	15	—	35	8	4	6	13	109	10	10	15	5	2	143
21	Cristian	591	1	5000	100000	83	1	—	2	5	8	5	—	55	13	4	19	2	2	82
22	Daia-Săsască	92	1	2000	50000	47	—	—	—	7	—	2	—	37	1	—	—	—	1	46
23	Deal	1070	8	600	—	154	42	—	—	22	6	10	—	154	8	19	29	2	15	183
24	Dobârca	650	27	—	—	85	3	—	1	—	13	10	1	65	—	7	20	1	17	71
25	Fofeldea	901	5	—	50000	164	—	18	25	16	11	11	6	157	6	10	16	3	2	202
26	Galeș	627	6	5000	60000	94	17	1	10	9	5	4	9	90	5	6	16	20	21	81
27	Gârbova	994	36	5000	—	148	24	—	—	4	2	12	11	129	14	12	25	2	24	14
28	Glimboaca	466	—	30000	350000	89	3	—	—	11	—	2	—	73	6	3	5	—	—	9
29	Gurarâului	2919	54	8000	950000	464	94	4	46	39	31	24	176	298	40	44	85	20	46	542
30	Gușterița	821	37	1000	240000	148	14	—	—	11	3	7	8	113	20	15	23	—	32	130
31	Hamba	341	11	500	42000	90	8	—	—	14	—	3	5	74	2	6	10	—	7	91
32	Hozman	252	6	6000	70000	71	5	8	—	7	2	5	1	65	4	7	10	4	4	76
33	Jina	3372	11	2000	30000	491	23	—	2	34	8	10	13	448	3	—	2	4	3	509
34	Ilimbav	497	13	2000	190000	84	—	8	—	11	—	2	—	76	3	6	5	2	—	90
35	Lancrăm	1585	22	500	—	271	—	—	—	31	—	12	—	228	—	12	19	13	27	231
36	Laz	749	4	3000	40000	87	26	—	—	12	—	1	20	78	2	6	11	3	5	105
37	Loman	1261	21	3000	95000	194	29	—	—	21	16	9	53	107	17	24	31	1	—	222
38	Ludoș	2362	4	3000	—	366	45	—	8	39	5	8	20	330	17	25	65	8	7	404
39	Mag	698	15	20000	800000	123	20	—	—	15	1	21	18	84	4	4	9	3	6	134
40	Marpod	248	10	2400	—	40	7	6	—	4	3	1	5	36	4	3	4	4	6	43
41	Mercurea	994	42	20000	100000	126	8	—	—	15	6	2	43	65	3	11	31	11	25	98
42	Mohu	1034	2	10000	1800000	150	48	44	45	18	6	10	11	229	13	16	31	7	6	274
43	Nocrich	277	24	2000	—	92	3	2	—	12	3	4	27	49	2	2	18	4	6	87
44	Noul-Săsesc	727	2	15000	700000	121	—	—	—	38	—	14	—	69	—	17	29	1	—	120
45	Nucet	704	2	2000	750000	115	5	—	124	10	8	6	1	211	8	16	24	7	2	235
46	Orlat	1820	45	6000	500000	229	18	—	1	16	7	24	5	175	21	14	34	1	15	232
47	Petrifalău	618	34	500	—	130	16	—	—	12	2	9	29	77	17	8	14	2	14	130
48	Pianul de jos	1095	55	5000	100000	149	19	—	—	10	—	8	27	123	—	4	5	7	21	140
49	Pianul de sus	2058	121	5000	—	327	53	—	5	24	8	19	47	261	26	28	51	9	21	355
50	Poiana	4377	16	10000	3000000	374	16	13	189	49	19	26	6	484	8	17	36	13	127	452
51	Poplaca	2452	69	1600	4000000	152	243	1	—	54	4	9	5	324	—	59	63	3	6	387
52	Porcești	1451	16	2000	800000	139	93	8	12	18	4	8	10	209	3	9	25	2	5	245
53	Purcăreți	537	8	5000	25000	46	18	—	—	1	—	2	20	36	5	—	—	—	—	64
54	Racovița	1550	1	15000	200000	280	53	—	6	34	5	29	—	269	2	29	46	8	1	330
55	Răhău	2046	61	12000	—	337	31	—	1	59	10	26	41	226	7	26	72	8	20	341
56	Rășinari	5721	54	30000	900000	751	116	5	95	42	19	38	34	822	12	49	102	21	68	878
57	Rechita	978	15	3400	20000	74	49	1	3	7	14	5	31	61	9	19	40	1	—	126
58	Reciu	346	16	—	—	60	18	—	2	3	3	4	9	58	3	2	3	—	10	70
59	Rod	1450	7	6000	—	88	12	—	6	4	7	5	4	78	8	7	12	1	18	87
60	Roșia-Săsească	592	2	2000	1000000	104	24	25	—	9	5	9	7	115	8	8	16	3	8	142
61	Rusciori	698	1	2000	250000	65	1	—	—	1	7	5	5	42	6	8	27	1	4	61
62	Ruși	630	—	1200	—	5	—	—	—	—	—	—	—	5	—	—	—	—	—	5

www.digibuc.ro

Numărul curent	Comunele din județ	Populațiunea română a comunei	Numărul celor decorați în cursul războiului	S'au făcut contribuiri benevole pentru armată (în Lei)	Pagube de război ale comunei în total (în Lei)	Au luat parte la mișc. răsb. chemați fiind: la partea activă, ca soldați pe front	la partea sed. ptru servicii aux. sau mob. pe loc	pentru a fi arestați sau intern.	au fost refugiați	Soarta îndurată în timpul războiului: morți pe câmpul de luptă	morți în temniță, în pribegie, în spital în urma boalelor	S'au reîntors acasă: ca invalizi	răniți, bolnavi, însă de prezent sunt sănătoși	deplin sănătoși	sunt dispăruți	In urma decedaților și dispărușilor au rămas: văduve	orfani	După clase sociale au luat parte la mișcările impuse de războiu: intelectuali	comercianți și meseriași	plugari
63	Săcădate	1064	9	80000	900000	186	17	16	11	24	10	12	26	147	11	16	29	13	5	212
64	Săcel	788	1	20000	500000	74	30	—	—	9	2	6	14	71	2	4	12	1	1	102
65	Sadu	2074	6	—	800000	310	51	11	3	44	15	22	3	284	7	43	93	6	2	367
66	Săliște	3472	47	50000	135000	357	94	6	5	32	18	14	45	345	8	16	38	37	232	193
67	Săsăuși	833	19	10000	100000	115	28	1	4	8	13	7	19	100	1	4	8	2	—	146
68	Săsciori	1478	49	5000	—	236	33	—	13	37	12	20	37	166	10	25	42	10	38	234
69	Sebeșul-de-jos	1339	12	30000	400000	208	38	4	36	26	21	13	5	218	3	15	45	7	6	273
70	Sebeșul-de-sus	945	36	7500	180000	140	45	3	6	22	4	15	8	141	4	17	24	7	2	185
71	Sebișel	868	27	2000	—	128	30	—	6	11	5	8	17	113	10	5	9	2	10	152
72	Șelimber	325	11	100	—	21	54	—	1	2	5	—	5	63	1	1	9	1	10	65
73	Sibiel	1052	8	10000	70000	131	17	—	—	12	3	—	18	108	7	10	19	7	9	132
74	Slimnic	1382	41	1500	10000	254	34	—	—	10	11	25	59	172	11	21	73	4	3	281
75	Strugari	207	6	2000	5000	41	5	—	—	2	3	2	2	34	3	2	1	2	2	42
76	Șugag	2246	79	—	—	320	130	—	42	38	47	18	216	140	33	44	71	1	15	476
77	Șura-mare	626	20	2000	500000	70	1	—	—	4	—	1	6	60	—	1	2	2	5	64
78	Șura-mică	381	2	15000	260000	77	3	—	—	12	4	3	3	57	1	7	17	1	12	67
79	Tălmaci	159	16	—	900000	41	3	—	—	—	—	2	3	37	2	1	2	1	10	33
80	Tălmăcel	1496	11	22000	3200000	249	60	58	1	26	7	18	111	190	16	20	27	3	—	365
81	Țichindeal	596	8	2500	—	63	19	1	8	2	3	4	4	76	2	4	16	—	—	91
82	Tilișca	2050	—	30000	500000	98	8	—	—	1	—	6	5	92	2	1	3	—	—	106
83	Topârcea	1758	1	2000	—	251	12	—	—	12	3	4	—	233	11	8	27	3	1	259
84	Turnișor	493	6	—	120000	72	7	—	—	6	5	4	5	57	2	8	11	2	21	56
85	Vale	1266	6	2500	15000	89	19	—	—	14	2	4	2	84	2	2	4	—	18	81
86	Veștem	1404	32	200000	1500000	208	23	4	5	17	9	10	25	172	7	7	26	3	5	232
87	Vurpăr	1225	23	55000	500000	181	39	29	—	16	9	18	57	136	13	14	32	4	11	234
	Total	102628	687	900000	34057000	13860	2315	293	794	1454	515	816	1784	12088	605	1050	2158	396	1173	15693

www.digibuc.ro

Recapitulaţie generală.

Anexa *A*).

Numărul curent	Comunele din judeţ	Poporaţiunea română a comunei	Numărul celor decoraţi în cursul războiului	S'au făcut contribuiri benevole pentru armată (în Lei)	Pagube de războiu ale comunei în total (în Lei)	Au luat parte la mişc. de războiu: chemaţi fiind: la partea activă, ca soldaţi pe front	la partea sed. ptru servicii aux. sau mob. pe loc	pentru a fi arestaţi sau intern.	au fost refugiaţi	Soarta îndurată în timpul războiului: morţi pe câmpul de luptă	morţi în temniţă, în pribegie, în spital, în urma boalelor	S'au reîntors acasă: ca invalizi	răniţi bolnavi însă în prezent sunt sănătoşi	deplin sănătoşi	sunt dispăruţi	In urma decedaţilor şi dispăruţilor au rămas: văduve	orfani	După clase sociale au luat parte la mişcările impuse de războiu: intelectuali	comercianţi şi meseriaşi	plugari
1	Oraşe municipale	87317	1519	—	—	4956	576	14	2	202	108	496	1183	3361	198	309	539	933	1747	2868
2	Oraşe cu consiliu	102168	2335	731600	11218000	9119	944	62	131	592	246	708	1799	6363	548	722	1595	1054	2698	6504
3	Jud. Alba-Infer.	161057	2319	563200	1328800	25136	1852	146	27	2257	627	1299	1909	19263	1806	2064	4694	331	827	26003
4	„ Arad	230284	3668	1587500	2020000	38402	1593	3	11	3580	664	1932	2856	28909	2068	3301	6061	309	1020	38680
5	„ Bihor	275018	4478	—	—	43141	2332	8	7	4205	796	2842	3388	31479	2778	3700	8491	235	583	44670
6	„ Bistriţa-Năs.	81127	1728	1351283	4288576	13370	1252	6	10	1463	423	693	968	10110	989	1125	2564	144	172	14330
7	„ Braşov	23975	336	129300	59420000	3089	401	198	244	357	94	184	212	2903	182	238	577	104	385	3443
8	„ Caraş-Severin	314816	3581	640500	4121000	51704	5306	30	18	4669	1721	2817	3989	41198	2664	5026	8278	534	1203	55321
9	„ Ciuc	28979	566	597400	66315000	3237	313	96	1124	359	136	281	382	3335	281	301	876	33	58	4683
10	„ Cojocna	162332	1715	675665	4210000	27130	2046	16	22	2380	615	1164	1767	21477	1811	2191	4993	219	258	28737
11	„ Făgăraş	83660	853	891500	21003000	12092	1329	205	605	1246	369	770	942	10518	786	1142	2289	401	383	13447
12	„ Hunedoara	257768	3907	885360	10201000	39840	3306	264	40	3840	1011	1867	3304	36767	2721	3340	5887	300	874	42276
13	„ Maramureş	75388	873	46900	419500	9645	753	—	1	1037	171	953	698	6500	1040	1039	2556	36	73	10290
14	„ Mureş-Turda	83090	955	381550	41089000	12664	781	12	7	1295	217	754	775	9561	862	1099	2392	116	258	13090
15	„ Odorhelu	10847	56	15810	208000	558	128	3	3	59	29	38	96	418	52	40	89	16	37	639
16	„ Sălaj	146974	2272	304100	801000	23645	1344	16	5	2227	522	1136	1693	17735	1697	1995	4386	163	479	24368
17	„ Sătmar	168447	1911	420700	4698400	19472	946	34	4	1645	354	1280	1627	13886	1664	1520	3447	133	300	20023
18	„ Sibiiu	102628	1687	900000	34057000	13860	2315	293	794	1454	515	816	1784	12088	605	1050	2158	396	1173	15693
19	„ Solnoc-Dobâca	177722	2639	437120	329345	30956	1649	22	20	2472	831	1670	1972	22595	3107	2666	5818	288	421	31938
20	„ Târnava-Mare	61703	840	426400	8520000	9953	1002	111	65	1009	355	522	893	7798	554	743	1791	180	483	10468
21	„ Târnava-Mică	55116	883	75736	3350	8413	852	13	2	659	269	377	656	6694	625	605	1405	80	156	9037
22	„ Timiş-Torontal	155596	2846	238600	7645000	26381	1937	38	4	2333	691	1520	3088	19427	1301	2535	3644	272	608	27480
23	„ Treiscaune	31359	535	241175	3590000	4127	280	134	280	448	102	297	415	3342	217	287	941	84	146	4591
24	„ Turda-Arieş	122243	1599	342770	122500	18898	1337	10	17	1951	409	990	1502	14120	1283	1592	3852	179	326	19750
	Total	2979614	44101	11884169	285598471	449796	34578	1734	3436	41739	11275	25406	37898	343387	29839	38630	79226	6547	14668	468329

www.digibuc.ro

O idee bună.

D-nul **I. Simionescu,** profesor universitar în Iași, scrie în ziarul „Viitorul“ Nr. 4342 din 4 Septemvrie 1922, între altele, și aceste frumoase cuvinte:

„In Anglia se obișnuește a se serbà amintirea morților căzuți în războiu prin câteva clipe de nemișcare. In ziua aniversării, la anumit ceas, câteva minute încetează orice activitate. Oamenii se opresc din mers, unde i-au prins clipa. E o pauză de reculegere în forfota vieții, e ruguciunea mută a fiecăruia pentru sufletele celor dispăruți. Chiar și indicațiunile ce ar însemnà o grevă generală se obișnuește acum a se arătà prin încetarea lucrului pentru câteva momente. Să facem cu toții un gest analog, ca semn al solidarității etnice. Gândul tuturora, numai într'o singură zi să fie a sacrificà chiar din nevoile curente cei 20 Lei pentru cumpărarea unui bilet al „Asociațiunii“ din Sibiiu. Ca din pământ ar răsărì Muzeul lui Avram Iancu, mărețul monument de pe Câmpia Libertății, acel de lângă Turda ca și Casele Naționale din centrele înstrămate. Nu numai că am căpătà încredere în noi, dar am stârnì și fiorii îngrijorării în acei care se bizuesc mult în reușita uneltirilor lor ascunse, pe lipsa noastră de solidaritate ca și pe nesocotirea însemnătății, pentru viitorul nostru, a împrejurărilor prin care trăim ca niște orbi“.

Sunt încă 3 trageri, la care se împart câștiguri în suma de

4.500,000 (patru milioane cinci sute mii) Lei.

Sunt:	1	câștiguri	de	câte	100,000	Lei
„	6	„	„	„	50,000	„
„	12	„	„	„	25,000	„
„	30	„	„	„	10,000	„
„	60	„	„	„	5,000	„
„	400	„	„	„	1,000	„

A doua tragere e la 31 Martie 1923. Tot al cincilea număr câștigă! Grăbiți și cumpărați!

Cercați-vă norocul vostru și al copiilor voștri!
„ASOCIAȚIUNEA“ Sibiiu, strada Șaguna Nr. 6.

www.digibuc.ro